

Çocuk Eğitiminde

Bayramların Rolü

Dr. Eldeniz Abbasov

milli ve dini bayramlarının çocukların eğitim ve terbiyesinde rolü inkar edilmezdir.

ramazan bayramı, kurban bayramı, yeni yılın gelmesini simgeleyen nevruz bayramı

v.s. başkaları çocukları toplumsallaştırır örf adetlerimizi inkişaf ettirmeye unutmamaya

yönlendirir. bu makalede, bu bayramlardan biri – yaz bayramı üzerinde duracağız. nevrüz bayramı çok eskilere dayandığı için sinemasız, tiyatrosuz, radyo ve televizyonsuz geçmiş, folkorsuz imkansız idi. folklor kuru, meraksız dille değil, obrazlı

bir dille söylenilirdi. burada humor, gülüş, satira esas yer tutuyor. halk ilginç tatlı dille bu janrı daha da şirinleştiriyor. bahar merasimleri birbirini tamamlayan maniler, oyunlar ve çocuk tiyatrolarından başlar. genellikle çocuk folklorü ve onun gelişiminde (inkişafında)

bayramların önemi büyüktür. (çünkü çocuklar böyle bayramlarda toplanarak biri-birilerine “düşün bul” adlı bulmacalar söylerler ki bu da onları doğa, hayvanlar, çevre, gök cisimleri hakkında bilgiye sahip olmalarını sağlar.

eşyaların özellikleri, amaç ve alakaları hakkında

onların bilgisini artırır. çocuklar bulmacalar vasıtasıyla “ne nerededir?”, “şu neden düzeltilir?”, “bu nerede kullanılır?” gibi sorulara cevaplar bulmak için çabuk düşünmek, hesap yapmak, aniden cevaplamak becerilerine sahip olurlar ki, bu da çocuk eğitimini geliştiriyor. çocuklar yüzlerce ata sözleri ezberler ve durmadan biri-birileri ile atışır, galip çıkmaya çalışırlar. elbette, ata sözleri bir yaratıcılık mahsulüdür. doğru olanları açarlar. insanların sosyal varlığını, onların zekasını belirliyor. mesela, “ağaçtan maşa olmaz”, “oldu ile öldüye çare yoktur”, “yanan yerden tüstü (duman) çıkar”, yaz fakirin hem atasıdır, hem anası”, “delinin yüreği dilindedir, akıllının dili yüreğinde”, “suçsuz dost arayan dostsuz kalır”, “öküzün taydır işin zaydır”, “iş adamın cevheridir”,

“elden kalan, elli yıl kalır”, v.s. (çocuklar iki desteye (gurup) bölünerek bir biriyle atışır-yarışırlar. “kim çok atalar sözü söyler?” hangi taraf susarsa, o biri taraf galip gelir. bu türlü hazırlıklar da şüphesiz öğrencilerin folklor bilgisinin artmasını sağlar. bu türlü atalar sözlerinin bazıları ekincilikle, tasarrufatla bağlıdır, mesela, “ah-vayla çıkan fakirin canı, ölene kadar der allah kerimdir”, “allah hakkı nahakka vermez”, bu atalar sözü çalışkanlığı simgeler v.s. bunların çocuk eğitimine ne kadar tesirli olduğu göz önündedir. folklor vasıtasıyla çocuklar biliğini, terbiyesini, hikmetini artırıyor. bayramda en çok söylenen folklor türünden biri de bulmacadır (tapmaca). “tap görek” adlı oyunda birbirine bulmaca söyleyen çocuklardan kim daha tez cevap bulursa, hazır-cevap olduğunu, çok şeyler bildiğini kanıtlar. mesela;

“alçak damdan kar yağar” (elek), “ben yürüdükçe
o da yürür”

(gölge),

bir şey vardır yemişdim,

yemeseydim ölmüşdüm.

indi olsa yemerem

yemesemde ölmerem (anne sütü)

kutu kutu içinde

kutu sandık içinde

babamın beyaz mendili

o da onun içinde (kestane)

tapmacanın (bulmaca) tez cevaplanması da

beceri gerektirir. halk mümkün oldukça

insanlara, meyveleri, gök cisimlerini ve onların

bilinmeyen taraflarını bulmaca vasıtasıyla söyler,

insanları düşündürür, cevap bulmak için zorlar.

narda var, nar da var,

nardan řirin nerde var?

el tutmaz, bıçak kesmez

ondan řirin nerde var? (uyku)

görüdüğü gibi bulmacalarda anne sütü,

kestane, uyku vs. düşündürücü bir dille

anlatılmıştır.bunlar bedii tefekkürün güzel

örnekleridir. böylece bulmacalar aynı zamanda

çocukların eğitiminde büyük yer tutmaktadırlar.

eski insanlar baharın gelmesini sabırsızlıkla

beklemişlerdir. baharda, otların, çiçeklerin

çıkması, ağaçların yapraklanması, meyve

ağaçlarının çiçek açması insanlara

esrarengiz tesir bağışlamış, onlar bu görünen

tabiat kanunlarında sırlı bir dünya olduğunu

zannetmişler. insanlar bu sırlı alemin düğümlerini

açmaya, onun mahiyetini öğrenmeye, ondan

yararlanmaya çalışmış, buna gayret etmişlerdir.

eskiden insanlar ruhun ölmezliğine inandıkları
için yılın mevsimlerini de kendileri
canlı kabul etmiş, kışta ölen, mahv olan tabiatın
(otların, çiçeklerin, tahılın v.b.) dirileceğine
inanmış, bunu beklemişler. onlar tabiatın tarım
ve hayvancılığa gösterdiği olumlu ve olumsuz
tesirlerini deneyerek tecrübe kazanmışlar. halk
tabiatın uyanmasına mutluluk işareti gibi bakmış,
onu iyinin kötü üzerinde üstünlüğü olarak
karşılamaştır. buna göre de insanlara mutluluk
getiren bahar halk
tarafından sevinçle karşılanmış, bu sevinç tüm
halkın özlemle beklediği ve gelişini sevinerek
karşılacağı bir bayramın ortaya çıkmasına sebep
olmuştur. halk bu bayrama nevrüz veya bahar
bayramı adını vermiştir. bahar bayramı güneşin
koç burcuna dahil
olduğu zamana – yani baharın ilk gününe – 21

mart tarihine rastlamaktadır. bahar bayramı evrensel bayramdır ve baharın gelişini tüm dünya halkları kendi kültürüne ve geleneklerine uygun şekilde karşılamışlardır. baharın gelişini avrupa halkları da kendi geleneklerine uygun karşılarlar. mesela, rus halkı kışın kovulmasını çeşitli danslar, oyunlar, maniler ve nümayişlerle uğurlar. samandan kukla yapıp tabuta koyar, sonra cenaze merasimi düzenlerler. köyün kıyısına “moran” (bozak-sazak, şabta anlamındadır) maslenitsa diye adlandırılan kuklayı yakar ve çevresinde oynarlar. diğer slav halkları da kış bittiği zaman çeşitli merasimler düzenlerler. mesela, ormandan yeni yapraklanmış bir ağacı kesip getirir, onu ev ev gezdirirler. kişilerden biri yeşil elbise giyer, başına çiçekten taç koyar, elinde süslenmiş ağaç dalı gosterimin en önünde gider. karşı taraftan

ise beyaz elbise geymiş, elinde kuru ağaç tutan
bir kişi yola kar sepe sepe birinci gurubun
karsısına çıkar. her iki taraf birbirine hücum
eder... sonunda yeşil elbiseliler (yani bahar)
beyaz elbiselileri (yani kışı) yenerler.

umumiyetle, baharın gelmesi, kışın bitmesi
merasimi ingiltere, italya, fransa, ispanya ve
başka bir çok ülkede çeşitli şekilde, kendi
geleneklerine özgü olarak kutlanmaktadır. bütün
bu kutlamalarda ortak nokta baharın kışa galip
gelmesi, kışı yenmesini ve insanların bundan
mutlu olduğunu göstermek olmuştur.

nevruz bayramı kışın bitmesi ve baharın gelmesi
ile baslar. o insanlara sevinç, mutluluk duygusu
aşılayan, onları yeni yıla, gelecek güzel günlere
yüreklendiren ilginç bir merasimdir. kış insanların
elini kolunu bağlar, onları işten güçten soğutur.
eski inanca göre kışın tabiat, hayvanlar, kuşlar

vs. yani her şey ölür veya ölüm bekleyir, baharda ise dirilir. çünkü bahar hayat, canlılık getirir. baharda tabiat canlanır, güneş insanları, toprağı ısıtır. insanlarda çalışmak, bir işi yapmak isterler... belki de bu özellikleri bahar bayramının yayılmasını, bu kadar çok sevilmesini gerekli kılan esas unsurlardır. azerbaycan'da nevrüz bayramı çocuklar tarafından çok sevilen bayramdır. halk nevrüzü milli bayram gibi karşılar. bayram şenlikleri en az üç gün devam eder martın 20 - 21 – 22. ci günleri. ancak bayrama hazırlık işleri daha önceleri bayrama en az 40 gün kala başlamaktadır. her şeyden önce köylerde bahçeler temizlenir, ağaçların kuru budakları (dalları) kesilir yani ağaçlar esasen meyve fideleri dikilir, ağaçların dipleri bellendir, her şey düzene sokulur. bu işler okullarda çocuklar tarafından daha canlı yürütülür. okul

yani sahalar çocuklar tarafından temizlenir.
ağaçların budakları kesilir, dalları kesilir, yeni
ağaçlar ekilir, bir sözle yaz senlikleri için
hazırlıklar yapılır. şehirlerde de gerekli hazırlıklar
yapılır. kısaca herkes yaklaşan bayrama hazır
olmak için evinde olan her şeyi yıkayıp
temizlemeyi, evini süslemeyi kendine borç bilir.
her aile imkanları ölçüsünde çocuklar, gençler ve
yaşlılar için yeni elbise hazırlar. çünkü halkın
inancına göre bayramı nasıl karşılasan gelen bir
yılın öyle geçer – yani bayramı evin temiz,
elbisen taze, güler yüzle karşılarsan bütün yıl
mutlu olursun. bayrama en az 15 – 20 gün kala
ayrı ayrı kaplara buğday dökülüp, üstüne her 2 -
3 günde su sepip bayrama semeni hazırlarlar.
buğday kaplarda yeşerip tahminen 10-15 santim
boy atar ve bayramda o semenileri bayram
masasına, evin görünen yerlerine düzer, dostlara

hediye derler. nevruz bayramında
azerbeycanlılar çeşitli tatlı ve yağlı ekmek
pişirirler, baklava, katlama, feseli, kömbe,
şorçöreği, külçe vs. şüpesiz bütün bu nimetler
geçen yılın mahsulünden hazırlanır ve insanları
gelen yılın bayramını daha güzel karşılamak için
daha iyi çalışmağa ruhlandırır. ona göre de
semeni bayram sofrasına konur ve şöyle maniler
okunur:

semeni sahla meni,
ilde gögerderem seni,
semeniye saldım badam,
koymurlar bir barmak tadam...

semeni ay semeni
sende gelen yaz olur
menim könlüm saz olur
semeni, sahla meni

güyerderem men seni vs. semeniden tatlı ve

çeşitli yemeklerde hazırlarlar. nevrüz bayramını
eski zamanlardan beri büyük sevinçle ve
manilerle karşılamak azarbeycan'da gelenek
halini
almıştır.

novruz – novruz bahara,
güler, güler bahara,
bahçamızda gül olsun,
gül olsun bülbül olsun,
novruz gelir, yaz gelir
negme gelir, saz gelir,
bahçalarda gül olsun,
gül olsun, bülbül olsun bahar bayramında
halkın inançları ile ilgili olan adetlerden biri de
sam (yani mum) yakmak, tongal kalamak (yani
büyük ateş yakmak) ve meşale yakmaktır. bu
zaman yaslı, genç ve özellikle çocuklar tongalın
(yani ateş yığının) üstünden atlarlar, “azarım

bezarım odda yansın (yani bütün hastalıklarım
ateşte yansın), “ağrılarımı yer gotürsün,
metlebimi allah versin (yani günahları yer
gotürsün, dileklerimi allah versin) derler. ateş
şenliği genellikle yılın son çarşamba gecesi
yapılır. bu gece bayram sofrası açılır. sofraya
boyanmış yumurta, yeddi tür meyve, pencer
(yani yeşillik) ve çeşitli pişmişler, yemekler (et,
balık, pilav vs.) konur. sofrada en az yedi çeşit
şey olmalıdır, bu bolluk alametidir. bayram
akşamı tüfek atılır, gök yüzüne meşaleler
fırlatılır, büyük ateş
yakılır gençler çocuklar üstünden atlanır, üzerlik
yakılır, dumanı çocuklara koklatılır ve şöyle
söylenir.

üzerliksen havasan
yaman derde davasan,
baklama göz yedirenin

gözlerini ovasan

nevruz bayramının en ilginç ve unutulmaz

dakikaları yılın son çarşamba gecesi

başlar. bu bayramın resmen başlaması demektir.

ecdatlarımız baharın kış üzerindeki üstünlüğüne,

hayrın şere yani iyinin kötüye, hürmüziin (yani

iyilik allahının) ehrimene (yani kötülük remzi

şeytana) üstün gelmesi olarak bakmışlardır. bu

nedenle de kışın sonu

onun mağlubiyeti, baharın ise galip olarak

dünyaya hakim olması büyük şenlikle

karşılanmıştır. halk bu merasime “donatma”

(yani tan yerinin ağarması, güneşi görmek,

karşılamak) adı vermiş. bu gece ile ilgili ilgene

rivayetler, efsaneler yaratılmışdır.

efsanelerden birinde deyilir ki, “...bu gece bir

saatliyiine ırmaklar durup istirahat eder, ağaçlar

dallarını yere eğer (topraktan güç alır), dallarını

yeniden kaldırırlar. uzun müddet birlikte hayat
süren, lakin sonralar bir birinden küsen mars ve
jüpiter yalnız bir gece
birleşir, kucaklaşıp öpüşür, sonra yine ayrılıp bir
yıl hasretde kalarlar... efsanede denilir ki, her
kim marsla jüpiter'in görüştüğü anı görse ulu
hürmüz onu bütün arzularına kavuşturur, o
dünyada en hoşbaht adam olur... "bu yüzden o
gece hiç kimse yatmaz, herkes sabahı, güneşin
çıkmasını (doğmasını), mars'la jüpiter'in
görüşmesini görmek ister. hiç kimse yatmadığı
için delikanlılar grup halinde gezer, etrafı seyir
eder, oyunlarla vakit geçirirler. genç kızlar ise
daha çok bir odaya toplaşarak kendileri için fal
acar, bir birleri ile
şakalaşarak birlikte mani ohurlar :
yük altdan zeli çıhdı
zelinin dili çıhdı,

kardeş boyuna kurban

aldığın deli çıhdı,

kar gelir külek gibi,

kız gelir ipek gibi

oğlanlar daldan bağır,

gudurmuş köpek gibi

yük üstünde bir de ben,

ecep tüstüm derde ben

açılmamış gönçeyem

nece yatım yerde ben v.s.

eskilerde son çarşamba gecesi “kulak falı” da

açarlardı. yani her kes kalbinde bir

niyet tutup başka evlere gider, kapıyı bacayı

dinleyip ilk işittiği sözle kendi bahtını,

gelecek akıbetini tahmin etmeye çalışırlardı. bu

yüzden o gece her kes evinde yalnız hoş

sözler konuşmağa çalışır, dedi – kodu, küfr

etmezlerdi. arsamba aksamı çocuklar
kapılara torba bırakırlar. ev sahibi ise torbaya
boyanmış yumurta, tatlı, fındık, ceviz, alma
vs. koyarlar.

donatma merasiminde özellikle geceler iştirak
ederler. onlarda yerinin ağarmasını
(sabahın beyaz çağını) ahar su, deniz veya çay
(ırmak) sahilinde karsılaşmağa çalışırlar.

(oğu zaman geceleri suda yıkanarak “ağırlığım
– uğurluğum dağlara, taşlara” demekle
ümit etmişler ki, hürmüzün ehrimene gelip
gelmesi, kışın mağlup olması, baharın
tantanası anında insan bedeninde gizlenen
fenalık devleri mahv olacak, aynı zamanda
kalplerinde tuttukları niyetlerine ulaşacaklardır.

yukarıda dediğimiz gibi, son arşamba gecesi ilk
bayram sofrası açılır ve bayram
bitene kadar açık kalır. sofraya her çeşit nimetler

düzölür, akrabalar, komşular, dostlar bir
birini tebrik eder, saz, davul, zurna, balaban vs.
müzik aletlerinde çalar, şöyle mani
okurlardı:

honcaya koydum balığı,
ta bezeyim ortalığı
gerdene sal çalmalığı

çünkü gelipdir firuz

hoş geçecektir novruz
tahçaya koydum çırağı
rovşen eylesin bucağı
ısıklandırsın otağı
çünkü geliptir firuz

hoş geçecektir novruz
mart aymm 21' de (bazı yıllar bayram martin
20'ne rastlar) son çarşamba günü
başlayan bayram şenlikleride coşku ile kutlanır

ve devam eder. çocuklar yumurta dövüştürür, şenlenir, büyüklerin hediyelerini kabul ederler. büyüklerde birbirlerinin bayramını kutlar, sonra kabristan ziyaret eder, ölenlerin ruhuna dua okunur, daha sonra ise son bir yıl içerisinde ölenlerin yas yerine giderler, buna “kara bayram” derler. yani geçen yılda kim ölmüşse bu bayram onun için “kara bayram” dır. bu tür yapılması gereken gezilerden sonra bayram kutlamaları devam eder. akrabalar, komşular, dostlar birbirlerinin bayramını tebrik eder, evlere misafir giderler. ancak bayram gezintisinde ziyaret ettiğin evde mutlaka birkaç dakika da olsa oturmalı, sofradaki nimetlerden tatmalısın. bayram günlerinde bütün kūsülüler barışıp öpüşerler. kin -nefret unutulur. eski inanca göre kūsülü kişilerden kim kūsülü olduğu şahsı önce kutlarsa

onun günahları bağışlanır, diğeri suçlu kalır. buna göre de küsülü olan her kes bayram günü daha önce barışmağa çaba gösterir. bayram şenlikleri en az 119 gün devam eder. bu günlerde gençler tarafından çeşitli törenler yapılır. mesela, gelin ve kızlar “haşıştta”, “kiy kılınç”, “benövşe” vs. oyunları oynarlar. oğlanlar ise ” kos – kosa”, “hıdır ilyas” veya “hıdır nebi” gibi oyunlar gösterirler. bu tiyatro temaşaları ve oyunlara çocuklar bayrama 10-15 gün kala hazırlanır, metinleri ezberlerler. sabahlara kadar ikiye bölünmüş grup destan anlatır, daha iyi anlata grup ödüllendirilir. destanlar genellikle okulda öğrendikleri ve ilave okudukları kitaplardan seçilir ki bu da çocukların eğitiminin inkişafına büyük etki etmektedir.

“benövşe” veya “kiy kılınç” oyunu kız çocukları

tarafından su şekilde oynanır. tahminen
on iki kız ikiye ayrılıp birbirinin elinden sıkı tutar.
her destenin bir başsıcı olur. başçı her
kişiyi gizli bir takma ad olarak kuş veya gül adı
koyar. bu adı karsıdakilerin bilmemesi
gerekir. başçı kuş veya gül adı dedikte o takma
adı taşıyan kaçarak karşı sıradakilerin
arasından geçmek ister. karşı sıradakiler bir-
birinin elini böylece sıkı tutarlar ki, onların
ellerini ayırıp geçen olmasın. eğer diğer taraftan
gelen bu taraftakilerin ellerini aralayıp
geçemezse kendi de hemen sırada kalır.

başçı oyuna şöyle başlar :

I sıra – kıy kılinc ! kıy kılinc !

II sıra – kıyma kılinc !

I sıra -ok attım !

II sıra -uğru tutdum !

I sıra -benövşe !

ıı sıra -bende düşe !

ı sıra -sizden bize kim düşe? adı güzel, kendi
güzel..... hanım düşe !

adı söylenen kız karşı sıraya geçer ve oyun
böylece devam eder.

“kos-kosa” oyununda gene oğlanlar bir kişiyi kosa (yüzü
tüysüz kişilere kosa
denilir) gibi süsleyip muhtelif müzik aletlerininide
çala çala evlere gezdirirler. kosanın
yardımcısı da olur. onların her ikisi komik elbise
(esasen yamaklı keçe) giyer, güldürücü
oyunlar icra eder, maniler okur, hediye toplarlar.
önce kosanın yardımcıısı söze başlar :
a kosa-kosa gelsene
gelip selam versene
sonra yüzünü temaşacılara tutup :
boskabı doldursana

kosanı yola salsana der.

böylece ev-ev dolaşar ve pay yığarlar :

hanım ayağa dursana

yük dibine varsana,

boşkabı doldursana

kosanı yola salsana.

lakin hiç kimse kosaya pay vermez, kosa küsüp

kenarda durar. tamaşacılar okurlar

ay uyruğu-uyruğu,

eritmişem guyruğu

sakkali it kuyruğu

bığları yovşan kosa.

kosanın yardımcısı veziyeti gergin görüp kosanı

gizlemeye çalışar ve tamaşacıları

sakin etmek için deyer :

kosam benin kanlıdı,

kolları mercanlıdı,

kosama el vurmayın,

kosam iki canlıdı.

bundan sonra oyuna süslü elbise giydirilmiş keçi
de katılır ve oyun çok ilginç ve
gülmeli şekilde devam eder. nihayet kosa ile keçi
dalaşır ve keçi kosayı öldürür kosanın
yardımcısı:

arşın uzun, bez kısa,
kefensiz öldü kosa,
diye ağlar. onun ağlamağı kahkahalara neden
olur. oyun biter. böylece, halk nevrüz
bayramı günlerini manalı, şan ve mutlu şekilde
karşılıyıp yollamağa çalışır.

anahtar kelimeler :

çocuk, terbiye, bayram, çocukların gelişmesi,
ilkbahar, maniler

özet :

çocuklar ve okul öğrencilerinin öylece de

büyümekte olan

gençlerin inkişafında milli bayramların rolü

büyüktür. bu bayramların birkaçının adını

çekmek maksada uygundur. bu makalemizde

ilkbaharın simgesi olan nevruz bayramı

kaleme alınmıştır. genellikle nevruz senlikleri üç

gün devam eder. bu günlerde çocuklar

ve gençler tarafından çeşitli törenler yapılır ve

oyunlar sergilenir. bayram günlerinde bütün

küsülüler barışır kin-kiduret unutulur. okul

çocukları okul bahçesinde temizlik işleri yapar

ve küçük tiyatrolar hazırlarlar. örneğin “kosa-

kosa”, “kiy kılinc”, “hıdır ilyas”. “halay”

v.s.

resume:

this article is based on the celebration of the

national holidays in azerbaijan. one

of these holidays is “nevruz”. generally “nevruz”

is the symbol of coming spring not only in azerbaijan but most of the countries of the world. but in azerbaijan, people celebrate this holiday traditionally. here the children, students as well as the little children prepare for this celebration with great pleasure. they learn more proverbs, riddles, stories, dances, songs in order to take an active part in the celebration of "nevruz". such preparatiopns improve the knowledge of the children.

kaynakça

1. azerbaijan folkloru antologisi, bakü, 1968
2. halkımızın deyimleri ve duyumlari., bakü, 1986
3. veliyev,vagif. azerbaijan folklorü, bakü, 1985
4. babayev, i., efendiyev, p., azerbaijan şifahi halk edebiyatı, bakü, 1970

